

TUTULMUŞ VƏ YA HƏBS EDİLMİŞ ŞƏXSLƏRİN QIDA TƏMİNATI HÜQUQU: MİLLİ VƏ BEYNƏLXALQ STANDARTLAR KONTEKSTİNDƏ

AYGÜN ARİFLİ¹

Annotasiya

Müasir hüquq sistemlərində təkə azadlıqda olan şəxslərin hüquqları deyil, tutulmuş və həbs edilmiş şəxslərin də adekvat qidalanma və zəruri ərzaq məhsulları milli və beynəlxalq qanunvericilik normaları ilə qorunur. Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin adekvat qidalanmaya və zəruri mallara çıxış hüququ yalnız onların fundamental insan hüquqlarından biri olmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda həmin şəxslərin sağlamlığının təmin olunması və ləyaqətə uyğun həyat səviyyəsinin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqalənin yazılmasında məqsəd normativ-təhlil və müqayisəli metodlardan istifadə etməklə, Azərbaycan qanunvericiliyində və beynəlxalq standartlarda tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin qidalanma və zəruri mallara çıxış hüququnun təminatının hüquqi əsaslarını araşdırmaq, milli tətbiq praktikasını beynəlxalq normativ çərçivələrlə müqayisə etməkdir. Müəllif tərəfindən aparılan araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin adekvat qida təminatı hüququ nəzərdə tutulsa da, BMT nin Nelson Mandela Qaydaları və Avropa Penitensiar Qaydaları ilə müqayisədə bu sahəni tənzimləyən mövcud milli qanunvericilik sistemində boşluqlar mövcuddur. Söze gedən hüquqi boşluqların aradan qaldırılması və mövcud qanunvericilikdə təsbit edilmiş normaların beynəlxalq standartlara və xarici ölkələrin təcrübəsinə uyğunlaşdırılması üçün sonda müəllif tərəfindən müvafiq tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

***Açar sözlər:** tutulmuş şəxs, həbs edilmiş şəxs, həbs yeri, qida təminatı, istintaq təcrüdəxanaları, müvəqqəti saxlama yerləri, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Nelson Mandela Qaydaları, Avropa Penitensiar Qaydaları, Ramazan ayı.*

I. Giriş

Tarix boyu müxtəlif səbəblərə görə, o cümlədən cinayət şübhəsi, siyasi fikir ayrılığı və ya digər müxtəlif səbəblərdən şəxslər azadlıqdan məhrum olunmaqla cəmiyyətdən təcrid edilmişlər. Zaman keçdikcə hüquq sistemləri həbsdə saxlanılan şəxslərin hüquqlarını qorumaq üçün təminatların zəruriliyini dərk edərək müəyyən qaydalar yaratmışlar.

Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin yemək təminatı cəmiyyətin inkişafı ilə qanunvericilikdə və humanitar təcrübələrdə baş verən dəyişikliklərlə yanaşı tərəqqi etmişdir. Qədim sivilizasiyalarda tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər həbsdə olarkən yemək və zəruri mallar üçün çox vaxt ailə və ya cəmiyyətin dəstəyinə arxalanırdılar. Bununla belə, yemək və zəruri mallara əlçatanlıq məhdud ola bilər və şərtlər mədəniyyətdən və zamandan asılı olaraq dəyişə bilər. XVIII və XIX əsrlərdə, xüsusilə sənayeləşmə və urbanizasiyanın tərəqqisi nəticəsində azadlıqdan məhrum edilən şəxslərin saxlanıldığı yerlərdə ərzaq və zəruri malların təmin edilməsi istiqamətində dəyişikliklər baş verməyə başladı. Belə ki, XIX əsrdə həbs yerlərində və həbsxana şəraitində islahatların aparılmasını müdafiə edən humanitar hərəkatların yüksəlişi baş verdi. Con Hovard və Elizabeth Fry kimi şəxslərin müvəqqəti saxlama yerləri (MSY) və həbsxanalarda olan şəxslər üçün sanitariya, qidalanma və yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün kampaniya aparmağa başlaması onların ərzaq və zəruri malların əldə etməsi üçün strukturlaşdırılmış sistemlərin yaradılmasına səbəb olmuşdur [10, s. 105]. Artıq XX əsrdə həbsdə saxlanılan şəxslərin hüquqlarını və rifahını, o cümlədən adekvat ərzaq və zəruri mallara çıxışını təmin etmək üçün hüquqi bazalar və nəzarət mexanizmləri yaradıldı.

Müasir dövrimizdə isə həbsdə saxlanılan şəxslər üçün ərzaq məhsulları və zəruri malların əldə edilməsi həmin müəssisələrdə strukturlaşdırılmış sistemlər vasitəsilə idarə olunur. Həmçinin aidiyyəti qurumlarda həbs yerlərində saxlanılan şəxslərə verilən ərzaq məhsulları və zəruri malların keyfiyyətini, habelə təhlükəsizliyini tənzimləyən daxili qaydalar mövcuddur.

¹ Hüquq tədqiqatçısı / Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu / email: aarifli@lhri.az

Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin hüquqlarının qorunması müasir hüquq sistemlərinin əsas prinsiplərindən birini təşkil edir. Hər bir insan cəmiyyətin təhlükəsizliyi naminə azadlığından məhrum edilsə belə, ləyaqətli şəraitdə yaşamaq, o cümlədən adekvat qidalanma və minimum həyat şəraiti ilə təmin olunmaq hüququnu itirməməlidir. Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin ərzaqla təmin olunması təkcə fiziki mövcudluqla bağlı məsələ deyil, həm də insan ləyaqətinin və sağlamlığının qorunması, eyni zamanda qeyri-insani rəftardan müdafiə baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Milli qanunvericiliklə yanaşı, beynəlxalq hüquqda bu məsələni tənzimləyən bir sıra mühüm sənədlər mövcuddur. Xüsusilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) qəbul etdiyi “Məhkumlarla rəftara dair Minimum Standart Qaydalar” (Nelson Mandela Qaydaları), Avropa Penitensiar Qaydaları, eləcə də Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi və İşgəncə Əleyhinə Avropa Komitəsi (CPT) tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair mühüm beynəlxalq standartlar və tövsiyələr müəyyən edir. Bu sənədlər tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin keyfiyyətli, onların sağlamlıq durumu, dini mənsubiyyətinə və normativ tələblərə uyğun həcmdə qidalarla təmin olunmasını dövlətin öhdəliyi kimi təsbit edir. Azərbaycan Respublikasının da qeyd olunan beynəlxalq sənədlərin iştirakçısı qismində öz milli qanunvericiliyində beynəlxalq standartlara uyğun hüquqi təminatları nəzərə alması zəruri hesab olunur. Lakin mövcud praktikaya nəzər saldıqda, bu hüquqların həyata keçirilməsinin əksər hallarda normativ-hüquqi bazada nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun şəkildə tənzimlənmədiyi müşahidə olunur. Belə ki, həbs yerlərində ərzaq məhsullarının keyfiyyəti, çeşidi, standart normalara uyğunluğu ilə bağlı müxtəlif beynəlxalq və yerli hesabatlarda qeyd edilən çatışmazlıqlar bu sahədə mövcud problemləri ortaya qoyur. Bu baxımdan, məqalədə araşdırılan məsələ təkcə hüquqi məsuliyyət deyil, həm də sosial ədalət və insan hüquqları kontekstində dəyərləndirilməlidir.

Bu məqalədə tutulmuş və həbs edilmiş şəxslərin ərzaq təminatı hüququnun hüquqi əsasları, milli və beynəlxalq standartlar kontekstində təhlil edilməklə, Azərbaycan Respublikasının bu sahədəki mövcud qanunvericiliyi və praktiki vəziyyəti dəyərləndirilmişdir. Son olaraq müəllif tərəfindən, həbs yerlərində mövcud vəziyyəti qiymətləndirməklə, tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin ərzaq təminatı ilə bağlı hüquqlarının beynəlxalq standartlara və xarici ölkələrin təcrübəsinə uyğun şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün qüvvədə olan hüquqi aktlara müvafiq əlavə və dəyişikliklərin edilməsi tövsiyə olunmuşdur.

II. Milli qanunvericilik kontekstində

tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin qida təminatı hüququ

“Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi” haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilməzdən öncə müvəqqəti saxlama yerlərində saxlanılan şəxslərin yemək təminatı Daxili İşlər Nazirliyinin (DİN) 2001-ci il 6 noyabr tarixli 428 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş “Polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında daxili intizam Qaydaları” ilə tənzimlənirdi. Sözügedən Qaydaların tələblərinə əsasən Müvəqqəti Saxlama Təcridxanalarında (MST) saxlanılan şəxslər müəyyən edilmiş normalara müvafiq olaraq DİN-in smetası üzrə bu məqsədlə ayrılmış maliyyə vəsaitinin hesabına yeməklə təmin edilirdilər və MST üçün hazır yemək müqavilə əsasında ictimai iaşə müəssisələrindən alınırdı. Həmçinin saxlanılan şəxslər üçün yemək növbətçi naryad tərəfindən gətirilirdi və həmin şəxslər yeməkləri kameralarda qəbul edirdilər [1]. Hal-hazırda qüvvədə olan qanunun tələblərinə əsasən tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti (AR NK) tərəfindən müəyyən olunmuş yemək və maddi-məişət normalarına uyğun olaraq keyfiyyət baxımından müasir gigiyena tələblərinə və qida normalarına cavab verən pulsuz yeməklə gündə üç dəfə təmin edilirlər [12, s. 264]. Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin özlərində saxlamasına icazə verilən əşyaların və malların siyahısı AR NK tərəfindən təsdiq edilmiş “İstintaq təcridxanalarının daxili intizam Qaydaları”nın 2 nömrəli əlavəsi və “Müvəqqəti saxlama yerlərinin daxili intizam Qaydaları”nın 6 nömrəli əlavəsində qeyd edilmişdir. Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərə sözügedən siyahıda (qeydlər bölməsində yazılanlar da daxil olmaqla) göstərilənlərdən əlavə əşyaların və malların saxlanılmasına icazə verilmir. Bu norma ilə bağlı “Həbs yerlərinin daxili intizam Qaydaları”nda iki hal müəyyən edilmişdir. Belə ki, tutulmuş və ya həbs

edilmiş şəxsin istintaq təcridxanasında və ya müvəqqəti saxlama yerində saxlanılmasından asılı olaraq onun özü üçün zəruri malları əldə etməsi qaydası fərqli müəyyən edilmişdir. Lakin sözügedən Qaydalar hər iki halda tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərə onlar üçün zəruri olan malları yalnız nağdsız hesablaşma qaydasında əldə etmək hüququnu verir. Həbs edilmiş şəxslərin pul vəsaitləri ancaq onlara məxsus şəxsi hesablarda saxlanılır və tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər onlar üçün zəruri olan malları almaq üçün hesabda olan puldan istifadə edirlər. Həbs edilmiş şəxsə ticarət köşkündə xərcləməyə icazə verilən məbləğ məhdudlaşdırılmır, onun şəxsi hesabında olan vəsaitlə nağdsız qaydada aparılır. Ticarət köşkünün işçisi əvvəlcə təcridxananın mühasibatlığında həbs edilmiş şəxsin hesabında vəsaitin olub-olmamasını yoxlayır, sonra isə alınan ərzaq məhsulları və ən zəruri malları həbs edilmiş şəxsə imza çəkərkən kameralarda təqdim edir [2].

İstintaq təcridxanalarında saxlanılan tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin zəruri malları əldə edə bilməsi üçün iş rejimi təcridxanaların müdiriyyəti tərəfindən müəyyən edilən ticarət köşkü təşkil olunur. Həbs edilmiş şəxslərin ticarət köşkündən ərzaq məhsulları və ən zəruri malların əldə edilməsi məqsədi ilə kameralardan çıxarılması qadağandır. Həbs edilmiş şəxslər üçün ərzaq məhsulları və ən zəruri malların satışı təcridxananın məsul şəxsləri tərəfindən həyata keçirilir. Bununla əlaqədar, təcridxananın ticarət köşkündə satışda olan ərzaq məhsullarının və malların siyahısı, qiymətləri göstərilməklə bütün kameralara paylanılır. Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin məhz “gigiyena tələblərinə cavab verən” malları almaq hüququ öz növbəsində malların satışını köşklərdə təşkil edən istintaq təcridxanalarının və ya MSY-nin müdiriyyəti üçün gigiyena tələblərinə cavab verməsi öhdəliyini müəyyən edir.

MSY-də tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər isə şəxsi istifadə məqsədi ilə ərzaq məhsulları və digər mallar əldə edə bilmək üçün qanunla müəyyən edilmiş formada 2 nüsxədən ibarət ərizə yazaraq MSY-nin rəisinə təqdim etməlidirlər. MSY-nin rəisi əvvəlcə mühasibatlıq vasitəsilə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsin hesabında pulun olmasını yoxlayır, daha sonra alınmış ərzaq məhsulları və digər mallar tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsə ərizədə imza çəkərkən verilir, ərizənin bir nüsxəsi mühasibatlıqda saxlanılır, digər nüsxəsi isə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsin şəxsi işinə əlavə olunur.

Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin ərzaq təminatı ilə bağlı məsələlər müxtəlif xarici ölkələrin qanunvericiliyində fərqli formalarda öz əksini tapmışdır. Belə ki, bizim ölkəmizdən fərqli olaraq Norveçdə həbs yerlərində saxlanılan şəxslər gündə 4 dəfə yeməklə (səhər yeməyi, nahar (isti yeməklər), şam yeməyi (günün sonunda verilən yemək) və soyuq qəlyanaltı (adətən çörək və soyuq formada verilən ət) təmin olunurlar. Sözügedən şəxslər həmçinin tez-tez yemək hazırlamaq və müəyyən dərəcədə planlaşdırma işində iştirak edirlər. Bu yemək bişirmək və xidmət etməkdən tutmuş menyunun planlaşdırılmasında və ərzaq alış-verişində iştiraka qədər dəyişə bilər. Bundan başqa, Norveç qanunvericiliyinin tələblərinə əsasən həbs yerlərində saxlanılan şəxslərə öz kəmərlərində (ayrıca yeməklərə olmayan yerlərdə) və ya ümumi məkanda yeməklərini bişirməyə və yeməyə icazə verilir [9].

III. Beynəlxalq kontekstdə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin qida təminatı hüququ

XX əsrin ortalarından başlayaraq beynəlxalq hüquq sistemində penitensiar sahədə insan hüquqlarının qorunması istiqamətində çoxsaylı normativ sənədlər qəbul edilmişdir. Bu çərçivədə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin qidalanma şəraitinin tənzimlənməsi sahəsində beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş əsas standartlar müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin ərzaq təminatı ilə bağlı beynəlxalq standartları müəyyən edən sənədlərdən biri olan Avropa Penitensiar Qaydalarının (APQ) tələblərinə əsasən qidalanma zamanı tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin yaşı, sağlamlığı, dini mənsubiyyəti, pəhrizin tələbləri, qidanın gigiyenik qaydada hazırlanması, gündə üç dəfə yemək aralarında ağlabatan fasilələrlə verilməsi, tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərə hər zaman təmiz içməli suyun verilməsi qeyd edilmişdir. Bundan əlavə, APQ üzv dövlətlərin hakimiyyət orqanlarından pəhriz və dini əqidə ilə bağlı tələbləri milli qanunvericiliyə daxil etməyi tələb edir ki, bunlar həbsxana qanunvericiliyi, qaydalar və ya daxili əmrlər şəklində ola bilər. Əgər tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsin tibbi vəziyyəti və dini əqidəsi xüsusi pəhriz (və ya müsəlman olduğu üçün halal qidalar) tələb edirsə, onların saxlandığı yerlərin tibb və mətbəx işçiləri tərəfindən bu tələblərin nəzərə alınması təmin edilməlidir. Həmçinin

“Avropa Həbsxana Qaydalarına dair Təlimat”da da dini baxışlarla bağlı qeyd edilmişdir ki, müqəddəs aylardan biri sayılan Ramazan ayı müddətində, tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin gündəlik yemək vaxtlarından (saatlarından) kənarında yemək yeməsinə şərait yaratmaq üçün xüsusi tədbirlər görülməli, dini bayramlar zamanı həbs yerlərinin işçiləri yeməklərin təşkilinə (yemək saatları nəzərə alınmaqla) diqqətlə yanaşılmalıdır [7, s. 31, 54].

Bundan başqa, BMT-nin qəbul etdiyi “Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərlə beynəlxalq minimal standart davranış Qaydaları”nın (Nelson Mandela qaydaları) 22-ci maddəsinin tələblərinə əsasən həbs yerlərində saxlanılan hər bir şəxsə sağlamlığı və fiziki qüvvəsini qoruması üçün eyni saatlarda kifayət qədər qidalı, keyfiyyətli və yaxşı hazırlanmış yemək verilməli, həmçinin hər bir şəxs istəyəndə içməli su ilə təmin olunmalıdır [13, s. 9].

Həbsdə saxlanılan şəxslərin hüquqlarına uyğun olaraq adekvat və minimal standartlara cavab verən qida ilə təmin olunmasının vacibliyi Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin (AİHM) bir sıra qərarlarında da vurğulanmışdır. Belə ki, AİHM bir neçə iş üzrə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin qida təminatı ilə bağlı məsələlərə baxıb. Məsələn, Gladkiy Rusiyaya qarşı AİHM-in 21 dekabr 2010-cu il tarixli, 3242/03 nömrəli Qərarında ərizəçi digər məsələlərlə yanaşı, həbsdə saxlanma şəraitindən, o cümlədən qida, sanitariya və digər məsələlərdən şikayətləndi. O, iddia etdi ki, bu şərtlər Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (bundan sonra Konvensiya) 3-cü maddəsinə pozaraq qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara bərabərdir. Məhkəmə Gladkiyin işində Konvensiyanın bir neçə pozuntusunu müəyyən etdi. Ərzaq təminatı məsələsinə gəlincə, AİHM qeyd edib ki, həbsdə olan Gladkiyə verilən yemək kəmiyyətcə qeyri-kafi və keyfiyyətcə qeyri-adekvatdır. Məhkəmə qərara alıb ki, Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusu qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara bərabərdir [4].

AİHM növbəti “Jakobski Paloniyaya qarşı” işi üzrə qərarında (§45) həbsdə saxlanılan şəxsin yemək təminatı zamanı onun dini inanclarının tələblərinin nəzərə alınmalı olduğunu vurğulamışdır [8].

IV. Nəticə

Bu məqalədə tutulmuş və həbs edilmiş şəxslərin ərzaq təminatı hüququnu həm milli, həm də beynəlxalq hüquqi çərçivələr əsasında təhlil edilib. Təhlil nəticəsində məlum olmuşdur ki, Azərbaycanda adekvat qidalanma hüququ normativ hüquqi aktlarda təmin olunsada, praktiki mərhələdə bu hüququn həyata keçirilməsində bəzi problemlər mövcud olmaqda davam edir. Belə ki, aparılan araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin dini və mədəni tələblərə uyğun qidalanma məsələsi (xüsusən Ramazan, xüsusi pəhriz və mədəni fərqliliklər) milli normativ sənədlərdə əhatəli şəkildə tənzimlənməyib. Daxili intizam qaydalarında (xüsusən İstintaq Təcridxanalarının və Müvəqqəti Saxlama Yerlərinin qaydalarında) tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər üçün yemək hazırlanarkən onların yaşı (yetkinlik yaşına çatmayanlar), sağlamlıq vəziyyəti (xüsusi pəhrizlər) və müvafiq kateqoriyalar (məsələn, hamilə qadınlar və ya əlilliyi olan şəxslər) nəzərə alınmalı olduğu açıq şəkildə göstərilirdiyi halda, mövcud normativ sənədlərdə dini ənənələrlə bağlı tənzimləmə ətraflı nəzərdə tutulmamışdır. Məsələn, həbs yerlərində dini ayinlərin icrasına dair ümumi icazələr verilsə də, Ramazan ayında tutulmuş şəxslərin xüsusi imtiyazlarının təminatı ilə bağlı xüsusi müvafiq müddəalar qeyd edilməmişdir. Bu məsələ ilə bağlı, İşgəncə Əleyhinə Avropa Komitəsi CPT/Inf (2020) 30-cu ümumi hesabatında Avropa Şurasına üzv olan bəzi dövlətlərdə, tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin dini və ya tibbi baxımdan tələb olunan qida ehtiyaclarının lazımi qaydada nəzərə alınmadığını müşahidə etmiş və bu kimi halların olmaması üçün tutulmuş və həbs edilmiş şəxslərin kifayət qədər təmiz içməli suya hazır çıxışının olmasını, həm kəmiyyət, həm də qida dəyəri baxımından adekvat olan qida ilə ən azı gündə 3 dəfə təmin olunmaları tələblərinə əməl etməyi dövlətlərə tövsiyə edir [5, s. 36-39].

Azərbaycan Respublikasının əhalisinin 95%-nin müsəlman olduğunu və ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən dini qurumların 957-nin konfessional baxımdan islam təmayüllü olduğunu [11] və yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq, qanunvericilikdə mövcud olan boşluğun aradan qaldırılması məqsədilə tövsiyə olunur ki, daxili intizam qaydalarına, xüsusilə Ramazan ayı boyu tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin yemək saatlarının və menyusunun onların dini tələblərinə uyğun tənzimlənməsini təmin edən

yeni maddə əlavə edilsin. Bu əlavə, dini ənənələrlə bağlı hüquqi boşluğu aradan qaldırmaqla, hüquqların daha tam və ədalətli şəkildə reallaşmasına şərait yaradacaqdır.

Bundan başqa, APQ-nin 31.5-ci maddəsinin tələblərinə əsasən tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər, şəxsi istifadələri üçün gigiyena, qayda-qanun və təhlükəsizlik tələblərinə uyğun olan, bazar qiymətlərindən yüksək olmayan qiymətlərlə ərzaq məhsulları və içkilər (spirtsiz) də daxil olmaqla mal almaq hüququna malikdirlər [5, s. 17]. Adıçəkilən maddədə tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin onlar üçün zəruri olan malları əldə etdikləri zaman məhsulun satış qiymətinin mövcud bazar qiymətindən yüksək olmaması şərti müəyyən edilmişdir. “Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi” haqqında AR Qanununda və “Həbs yerlərinin daxili intizam Qaydaları”nda tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslərin onlar üçün zəruri olan malları almaq hüququ təsbit edilmişdir. Lakin həmin məhsulların satış qiyməti ilə bağlı məsələ tənzimlənməmişdir. Bu boşluğun aradan qaldırılması üçün adıçəkilən Qanunun 20.2-ci maddəsinin mətninin aşağıdakı yeni redaksiyada verilməsi və ona uyğun olaraq “Həbs yerlərinin daxili intizam Qaydaları”nda müvafiq əlavənin edilməsi məqsədmüvafiq hesab edilir:

- Tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxslər, öz vəsaiti hesabına Daxili intizam qaydaları müəyyən edilmiş qaydada şəxsi istifadə məqsədi ilə gigiyena tələblərinə cavab verən ərzaq məhsullarını və ən zəruri malları ticarət şəbəkəsindən bazar qiymətlərindən yüksək olmayan qiymətlərlə əldə edə bilərlər.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Articles 9.8 and 9.4 of the “Rules of Internal Order in Temporary Detention Centers of Police Bodies”, approved by the Order No. 428 of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan dated November 6, 2001 (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirinin 06 noyabr 2001-ci il tarixli 428 №-li əmri ilə təsdiq edilmiş “Polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanalarında daxili nizam Qaydaları 9.8-ci və 9.4-cü maddələr*).
URL: <http://aaj.gov.az/madde3/e2.pdf> (last access: 12.05.2025).
2. Appendix No. 14 to the “Internal Disciplinary Regulations of Temporary Detention Places” approved by Resolution No. 63 of the National Assembly of the Republic of Azerbaijan dated February 26, 2014 (in Azerbaijani / *AR NK-nın 26 fevral 2014-cü il tarixli, 63 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Müvəqqəti saxlama yerlərinin daxili intizam Qaydaları”na 14 nömrəli əlavə*).
3. Article 20.2 of the Law of the Republic of Azerbaijan No. 352 dated May 22, 2012 "On Ensuring the Rights and Freedoms of Persons Detained in Places of Detention"
4. Case of Gladkiy v. Russia application no 3242/03, 21 December 2010.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102337%22%5D%7D> (last access: 11.05.2025)
5. European Committee against Torture CPT/Inf (2020) 30, 65 p.
URL: <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2021/07/annual-report-30.pdf?x18458> (last access: 12.05.2025).
6. European Prison Rules.
URL: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (last access: 12.05.2025).
7. Guidance document on the European Prison Rules, Penal Reform International and the Council of Europe 2023, 148 p. 148.
URL: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2023/05/EPR-Guidance-Doc.pdf> (last access: 12.05.2025).
8. Jakóbski v. Poland application no 18429/06, March 07, 2011.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102121%22%5D%7D> (last access: 11.05.2025).
9. Norway from Prison Insider.

- URL: <https://www.prison-insider.com/countryprofile/prisons-norway2019?s=vue-d-ensemble#vue-d-ensemble> (last access: 12.05.2025).
10. Raymond E. P. A Trailblazing Advocate: Elizabeth Fry and the Fight for Prison Reform in 19th Century England, Good Press, December 5, 2019, 278 p.
 11. Religious Organizations / Statistical figures related to the religious sphere (in Azerbaijani / *Dini Qurumlar/ Dini sahə ilə bağlı statistik rəqəmlər*).
URL:<https://scara.gov.az/az/dini-qurumlar/dini-sahe-ile-bagli-statistik-reqemler> (last access: 11.05.2025)
 12. Scientific and Practical Commentary on the Law of the Republic of Azerbaijan “On Ensuring the Rights and Freedoms of Persons Detained in Places of Detention” (under the scientific editorship İbayev V.A.) 2025, 625 p. (in Azerbaijani / “*Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında*” AR Qanununun Elmi-praktiki Kommentariyası, (V.Ə.İbayevin elmi redaktorluğu ilə) 2025, 625 s.).
 13. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) adopted on 17 December 2015, pdf, 38 p.
URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_MandelaRules-E-ebook.pdf (last access: 11.05.2025).

THE RIGHT TO FOOD PROVISION FOR DETAINED OR IMPRISONED PERSONS: IN THE CONTEXT OF NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS

AYGUN ARIFLI¹

Abstract

In modern legal systems, the protection of human rights concerns not only individuals at large, but also includes ensuring the right of detainees and prisoners to adequate nutrition and access to essential food products in accordance with national and international legal norms. The right of detainees and prisoners to adequate nutrition and access to essential goods is one of their fundamental rights and is essential for ensuring their health and a decent standard of living. The purpose of this article is to study the legal basis for ensuring the right to nutrition and access to essential goods of detainees and prisoners in the legislation of the Republic of Azerbaijan and in international standards, using normative-analytical and comparative methods. The task is also to compare national law enforcement practice with international standards. As a result of the study conducted by the author, it was established that, despite the existence of provisions on the right of detainees and prisoners to adequate nutrition in the current national legal system of the Republic of Azerbaijan, there are gaps in comparison with the Nelson Mandela Rules of the UN and the European Prison Rules. In conclusion, the author offers relevant recommendations for eliminating these legal gaps and bringing the current legislation into line with international standards and the experience of foreign countries.

Keywords: *detained person, arrested person, place of detention, food supply, pre-trial detention centers, temporary detention facilities, European Court of Human Rights, Nelson Mandela Rules, European Prison Rules, Ramadan.*

¹ Legal Researcher / Institute of Law and Human Rights / email: aarifli@lhri.az

ПРАВО ЗАДЕРЖАННЫХ ИЛИ ЗАКЛЮЧЁННЫХ ЛИЦ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ: В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ И МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ

АЙГЮН АРИФЛИ¹

Резюме

В современных правовых системах охрана прав человека касается не только лиц, находящихся на свободе, но и включает обеспечение права задержанных и заключённых на адекватное питание и доступ к необходимым продуктам питания в соответствии с национальными и международными нормами права. Право задержанных и заключённых лиц на адекватное питание и доступ к необходимым товарам представляет собой одно из их фундаментальных прав, имеет важное значение для обеспечения их здоровья и достойного уровня жизни. Целью данной статьи является исследование правовых основ обеспечения права на питание и доступ к необходимым товарам задержанных и заключённых лиц в законодательстве Азербайджанской Республики и в международных стандартах, с применением нормативно-аналитического и сравнительного методов. Также ставится задача сравнения национальной правоприменительной практики с международными нормативами. В результате проведённого автором исследования было установлено, что, несмотря на наличие положений о праве задержанных и заключённых лиц на адекватное питание в действующей национальной правовой системе Азербайджанской Республики существуют пробелы по сравнению с Правилами Нельсона Манделы ООН и Европейскими пенитенциарными правилами. В заключение автором предложены соответствующие рекомендации по устранению указанных правовых пробелов и приведению действующего законодательства в соответствие с международными стандартами и опытом зарубежных стран.

Ключевые слова: *задержанный, арестованный, место содержания под стражей, обеспечение продовольствием, следственные изоляторы, изоляторы временного содержания, Европейский суд по правам человека, Правила Нельсона Манделы, Европейские тюремные правила, Рамадан.*

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 14.05.2025

Çapa qəbul tarixi: 17.09.2025

¹ Научный сотрудник в области права / Институт права и прав человека / email: aarifli@lhri.az